

Vývoj českého pravopisu

1 Zapište do tabulky ještě před čtením textu:

- Co už víte, či si myslíte, že víte o vývoji (úpravách) českého pravopisu?
- Co potřebujete vědět, ověřit si?

Vím	Chci vědět	Dozvěděl/a jsem se

Nejstarší české památky byly psány tzv. **primitivním pravopisem**, tzn. že se k zápisu českých textů užívala latinská písmena bez jakýchkoliv změn. Latinská abeceda je ale chudší než české hláskosloví, a tak např. písmeno *c* označovalo české hlásky [k, c, č]. Hlásky v latině neexistující byly postupně zapisovány pomocí spřežek. Důsledný **spřežkový pravopis** se vyvinul na začátku 14. století, např. spřežka *ch* pro označení hlásky [ch], *rz* pro [ř].

Za významný mezník se považuje změna pravopisu uskutečněná počátkem 15. století, která je připisována Janu Husovi. Jedná se o **pravopis diakritický**, jenž nahrazuje spřežky diakritickými znaménky – tečkou, např. *č* pro hlásku [č], a čárkou označující délku samohlásek. V době humanistické se v tištěných textech ustaluje **pravopis bratrský**. Ten je v podstatě diakritický s prvky spřežkové soustavy.

Na počátku národního obrození byl český pravopis sjednocen Josefem Dobrovským v jeho mluvnici z roku 1809. První **Pravidla českého pravopisu** vydává r. 1902 Jan Gebauer. **Během 20. století se pak uskutečnilo několik kodifikačních úprav.** Poslední proběhla v roce 1993 a přinesla jen drobné změny kodifikace předchozí (z r. 1957) – některá zjednodušení v oblasti pravopisu velkých písmen (např. psaní názvů *ulic, tismus/romantismus*, délka samohlásek: *penicilin/penicilín*).

2 Po přečtení textu:

Složitější jevy českého pravopisu

Mnozí uživatelé českého jazyka mají individuální problémy s určitou oblastí pravopisných jevů. Obecně se ke složitějším jevům českého pravopisu řadí: psaní *i/y* v kořenech některých slov nebo koncovekách, některých podstatných jmen či přídavných jmen přivlastňovacích, či ve shodě přísudku s podmětem, dále je to psaní předpon *s/z*, psaní zdvojených souhlásek, psaní *ě* po *m*, pravopis velkých písmen a některých přejatých slov.

Pravidla psaní jednotlivých jevů hledejte vždy v **Pravidlech českého pravopisu**. Pravopisná cvičení najdete také v kapitolách věnovaných tvarosloví, tvoření slov a skladbě.

Psaní *i (í)/y (ý)* po obojetných souhláskách

V kořeni slov a předponě

1 Vysvětlete pravopis slov a запиšte co nejvíc slovních spojení, v nichž se užívají: dobít, nabyt, mlít, mlýn, sírový, vymýt, vymítat, vízka, brzičko

2 Vyhledejte v Českém národním korpusu, co všechno může být nabitě či nabyté tj. kolokace těchto slov.

3 Znáte význam slov babyka, slynout, sumýš, pych, vyžle, vyza? Ve které jazykové příručce najdete odpověď? Vyhledejte v Pravidlech českého pravopisu další vyjmenovaná slova, jejichž význam neznáte, a najděte vysvětlení.

4 Objasněte rozdíly ve významu slov, která se shodně vyslovují, ale mají odlišnou grafickou podobu. Znáte odborný termín pro označení takových dvojic slov?

odbít – odbýt

vlis – vlys

pisk – pysk

sírý – syrý

vír – výr

visutý – vysutý

nazívat se – nazývat se

5 a) Na mapě České republiky vyhledejte zeměpisná jména, která Pravidla českého pravopisu uvádějí mezi slovy vyjmenovanými nebo příbuznými.
b) Prostudujte mapu vašeho regionu a vypište zeměpisná jména, která mají v kořeni slova či předponě grafémy *i (í)/y (ý)*.

V koncovekách podstatných a přídavných jmen

6 Podle jakého principu se řídí psaní *i (í)/y (ý)* v koncovekách podstatných a přídavných jmen? Jak psaní těchto koncovek odůvodňujeme? Vysvětlete na příkladech: (s) hlavolamy, (s) lípami, zvědaví lidé, Werichovy pohádky.

7 Objasněte, proč se v koncovekách slov tácy, puncy, kecy píše písmeno *-y* a v koncovekách slov paňáci, skici naopak písmeno *-í*.

8 Vytvořte tvary 7. pádu čísla množného. Tam, kde se užívají dva tvary, uveďte oba a zdůvodněte jejich užití:

1) manžel	Francouz
pytel	Španěl
kotel	anděl
plevel	titul
Rus	kužel

9 Rozlište tvary podstatných jmen a přídavných jmen přivlastňovacích a doplňte *i/y*:

2) Mánesov_ obrazy, brněnskému primátorov_, o Dvořákov_ ch úspěších, o spolužákov_, panu starostov_, s bratrov_ mi dětmi, o prezidentov_ých spolupracovnících, k Martinov_ m příbuzným, Jakobov_ zkoušky, k Petrov_.

Jaké informace najdete o slovech **bidlo/bydlo** na internetových stránkách jazykové poradny? Jsou zde informace o dalších vyjmenovaných či příbuzných slovech?

Zjistěte informace o původu alespoň některých zeměpisných jmen v publikaci **Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku** (1997). Máte-li problémy s jejich skloňováním, hledejte pomoc v knize **Naše místní jména a jak jich užívat** (2007).

Cvičení najdete také v kapitole **Tvarosloví**.

Ve shodě přísudku s podmětem

- 10** Dokážete objasnit psaní -i v přísudku při shodě s podměty rodiče, koně, lidičky?
- 11** Některá podstatná jména mohou být mluvnicky životná i neživotná, např. ledoborci i ledoborce. Najděte v Pravidlech českého pravopisu další příklady a pokuste se vysvětlit, jak se tento jev promítá do shody přísudku s podmětem.
- 12** Jak vysvětlíte psaní -i/-y v přísudku, pokud jsou podmětem tvary jména den: dni, dny, dnové? *byli*
- 13** Prostudujte v Pravidlech českého pravopisu shodu přísudku s několikanásobným podmětem a pak odpovězte na otázky:
 a) Rozhoduje o shodě postavení přísudku? Pokud ano, vysvětlíte tento jev na příkladech.
 b) Jak se liší koncovka přísudku, je-li v několikanásobném podmětu několik jmen rodu středního a alespoň jedno z nich je v čísle jednotném, oproti případu, kdy jsou všechna podstatná jména v podmětu rodu středního a zároveň jsou všechna v čísle množném?
 c) Existuje několikanásobný podmět, který může být vyjádřen nesouřadně, např. Lucie s Jakubem se vrátili z dovolené. Jaká pravidla platí v těchto případech?

Cvičení najdete také v kapitole Skladba na s. 128.

Psaní písmena ě, předpon s(e)-/z(e)- a skupin souhlásek

Písmeno ě

- 1** Najděte v Pravidlech vysvětlení, zda je možné psát po souhláskách b, p, v, f vždy ě, pak vypracujte cvičení:
 3) v_domí, p_nkava, ob_m, v_m, ob_tavý, ob_tí, p_chovat, v_hlas, ob_živo, v_zd, sb_r *13)*
- 2** Po souhlásce m píšeme buď skupinu mě, nebo mně. Skupina mně se objevuje tehdy, pokud se hláska [n] či [ň] vyskytuje v jiném tvaru téhož slova: zapomněl – zapomene (zapomni), nebo ve slově příbuzném: rozumně – rozumný.

Doplňte chybějící písmena a psaní skupiny mně odůvodněte podle výše uvedeného pravidla:

4) uzem__ní	vzpom__l	rozum__t
dom__nka	soukrom__	zam__řit
tam__jší	tajem__jší	zřejm__
m__ňavý	pom__nka	nesm__lý
zapom__tlivost	samožřejm__	nazpam__t
zatm__ní	zatem__ní	zm__na

Předpony s(e)- a z(e)-

- 3** Uvedte slova s předponami s- a z-, která vystihují význam slovních spojení:

5) něco opravit
někoho zmlátit
posekat trávu kosou
učinit těleso kosým
pohlédnout shora dolů
uvidět se v zrcadle
přitlouct něco k sobě
pokácet strom
překřížit nohy
zajistit nápravu

